

STATUTA VALACHORUM – PRAVNA OSNOVA NASTANKA VOJNE GRANICE - KRAJINE²

SAŽETAK: Rad se bavi analizom istorijskih prilika koje su dovele do formiranja Vojne granice – Krajine, pre svega migracijama srpskog i ostalog vlaškog stanovništva sa Balkanskog poluostrva na prostor Slavonije i Hrvatske, kao i njihovim privilegijama koje su imali u okviru turske „okupacione zone“, a nakon prebega i u okviru dela pod austrijskom upravom. U sagledavanju pravnog položaja ovog stanovništva posebno mesto zauzima tzv. „Vlaški zakon“ (Statuta Valachotum), koji je važio na prostoru Vojne granice – Krajine i na taj način omogućio ovom teritoriju svojevrsnu pravnu autonomiju.

KLJUČNE REČI: Vojna granica – Krajina, martolozi - krajišnici, Vlasi, Ferdinand II Habsburški, Statuta Valachorum.

Nakon Mohačke bitke (1526) Otomanska imperija je bila na vrhuncu moći. Međutim, iako pobednik, Turska se nalazila u dosta nezavidnoj poziciji. Na jednoj strani stalno ratovanje ju je permanentno slabilo, dok je na drugoj trebalo novoosvojene zemlje naseljavati i vojno obezbeđivati - a ona sama to nije mogla. Jedan deo tih obaveza nužno su morali podneti njeni inovertni podanici, kojima je za ispunjenje tih dužnosti trebalo istisnuti iz svesti činjenicu da predstavljaju porobljene narode i dati im privilegovan položaj.

Prevladava mišljenje da su se balkanski Vlasi (posebno Srbi) u ovakvim turskim razmišljanjima učinili kao najpogodniji, ne samo zbog postojećeg šizmatičkog raskola između njihovog i zapadnog hrišćanstva i prozelitskog odnosa katoličke crkve prema pravoslavnima, nego pre svega zbog činjenice da je upravo u tom trenutku dužnost velikog vezira obavljao Mehmed Sokolović (1505-1579) - zastupnik srpskih interesa i pobornik integracije Srba u institucije turske države.

¹ krsevboris@sbb.rs

² Rad saopšten na međunarodnom naučnom skupu održanom 19-20. decembra 2010. godine na Plitvicama u organizaciji Ličko-senjske županije (HR) na temu *Vlaški statuti (Statuta Valachorum) iz 1630. godine – pravni aspekti*.

Srbe je trebalo pridobiti jednim velikim „političkim aranžmanom“ kakav je bio obnova Pečke patrijaršije (1557), ali i drugim sitnijim ustupcima i povlasticama koje bi oni uživali za razliku od ostalih podanika. Tako se Srbi, u korpusu ostalog „vlaškog naroda“³, postepeno izdvajaju i doseljavaju na zapadne granice carstva gde se oslobađaju kmetskih obaveza, dok na nivou lokalne uprave imaju pravo birati svoje starešine (baš-kneževe). Njihove separatne privilegije distanciraju ih od ostalog stanovništva, što dovodi do povećanja broja srpske populacije na prostorima „gde god je tursko oružje prodrlo“.⁴

Srbi u velikom broju stupaju u tursku vojsku kao pešaci – martolozi (*Rasciani sive martolozü*), tako da ubrzo čine glavninu u njihovim pograničnim formacijama.⁵ Postoje različiti podaci o njihovim povlasticama – „imaju platu ako su na konju... a katkad umesto plate u novcu dobivaju timar... oslobođeni su od daća, ne daju ljude na galije, ali moraju da drže straže i u bezbednosti kraj“. Od 1538. odlukom sultana Sulejmana I (1495-1566) svi naseljeni Vlasi „plaćaju po domu jednu forintu“, dok im 1551. Mehmed Sokolović dozvoljava „da uživaju zauzeto zemljište“ i obećava im „zaštitu od svake nepravde“. Tako je veliki deo Slavonije i Južne Ugarske ušao u sastav Otomanske imperije koju su oni pretvorili u svojevrsnu vojnu krajinu - Serhat.⁶

Međutim, između turskih vlasti i doseljenog vlašskog stanovništva nisu postojali kauzalni odnosi, odnosno sistem u kom jedna strana zahteva određena prava, a druga ih uslovljava ispunjenjem određenih obaveza, nego su izdiktirana i prava i obaveze od samo jedne strane. S tim u vezi martolozi nisu nikad ni pomišljali da naseljena područja uredi kao zasebne autonomne oblasti.

Polakomljeno na turske ustupke Vlasima, i stanovništvo koje je živelo u okviru Ugarsko-hrvatske kraljevine donosi odluke o predaji svojih mesta turskoj vojsci, tako da su zahvaljujući svojim obećanjima Turci gotovo bez borbe zauzeli većinu naselja u ovom delu austrijske carevine.⁷ Od 1577. plaćale su takve „vlaške organizacije“ svojim spahijama u Donjoj Slavoniji – tzv. „Maloj Vlaškoj“ (Požeški i Sremski sandžak) samo dva groša po domu, a od 1581. (na osnovu deftera Požeškog sandžak-bega) po četiri i jedan za Portu (tzv. filuriju ili „vlaški dukat“), dok su tereti stanovništva koje se nije uključilo u turski sistem bili znatno veći.⁸

³ Zef Mirdita, *Vlasi – polinomičan narod*, Povijesni prilozi 33, Zagreb 2007, s. 249-269.

⁴ Dušan J. Popović, *Srbi u Vojvodini 1*, Novi Sad 1990, s. 205.

⁵ Ibid, s. 207. Kako navodi venecijanski putopisac Antonio Pigafetta (1491-1562) u svojim beleškama „srpski jezik znaju gotovo svi Turci, a osobito vojnici“, pretpostavlja se da su glavninu vojnih snaga u turskoj vojsci činili Srbi.

⁶ Ferdo Šišić, *Pregled povijesti hrvatskog naroda 2*, Zagreb 1920, s. 237-239.

⁷ Ive Mažuran, *Popis naselja i stanovništva Slavonije 1698. godine*, Osijek 1988, s. 19-20. Kako bi zaustavili i sprečili dalje komadanje svojih poseda, ugarsko-hrvatsko plemstvo raspisuje nagrade koje dodeljuje za ubijenog martoloza – iznos od 1 forinte (isti iznos davao se i za ubijenog vuka), a za zarobljenog – iznos od 3 forinte (što je odgovaralo protivvrednosti jedne uhranjene svinje ili kamenu soli).

⁸ D. J. Popović, *op.cit.* 211.

Na suprotnoj strani, posle Mohačke bitke u kojoj je poginuo kralj Ludovik (Lajoš) II Jagelonac (1506-1526), dolazi do borbe za ugarsko-hrvatski i češki presto, a preteđenti su Ferdinand I Habsburški (1503-1564) i Janoš Zapolja (1487-1540).

Češka vlastela je ubrzo, oktobra 1526, u Pragu izabrala Ferdinanda za svog novog kralja, dok je narednog meseca mađarsko plemstvo u Budimu velikom većinom proglasilo Zapolju za kralja Ugarske (što isto čine i Ferdinandove pristalice krunišući ga istom titulom u Požunu). Međutim, samo je Zapolja imao „krunu Sv. Ištvana“ – što ga je činilo legitimnim vladarem, dok se to za Ferdinanda ne bi moglo reći. Zato je trebalo pridobiti hrvatsko plemstvo, jer je titula ugarskog kralja imala dvojni karakter i odnosila se i na hrvatske zemlje. Na saboru u Cetinguadu održanom 1. januara 1527. hrvatski velikaši su doneli akt - tzv. „Krunidbenu zavjetnicu“, koja sadrži uslove pod kojima će oni priznati Ferdinanda za hrvatskog kralja.⁹

Ali, stvar oko izbora se dodatno komplikuje, kada nakon samo nekoliko dana od „cetingradskog sabora“ deo hrvatskih velikaša na čelu sa Krstom Frankopanom (1482-1527) na saboru u Dubravi kraj Čazme donosi odluku o izboru Janoša Zapolje za hrvatskog kralja. Tako je započeo građanski rat na prostoru Hrvatske, Slavonije i Ugarske, koji će trajati sve do Zapoljine smrti.

Izbor Ferdinanda u Cetinguadu imao je veliki značaj za dalji tok istorije. U delu Hrvatske koji je priznao vlast Habsburške dinastije (tzv. „ostacima ostataka“ ili *reliquiae reliquiarum*), otpočeo je proces pretvaranja tog prostora u čvršći odbrambeni bedem hrišćanstva – *confinia antemurale Christianitatis*, ili jednostavnije rečeno, otpočeo je proces formiranja Vojne granice – Krajina (*Militer Gränze – Kraine*). Tako se počela stvarati nova politička karta ovog dela Evrope, koja se bezmalo neće menjati više od tri veka (zapravo, do razvojačenja Vojne granice dolazi 1873, a osam godina kasnije i do njenog potpunog ukidanja i priključenja Hrvatskoj krunovini).¹⁰

⁹ Vjekoslav Klaić, *Povijest Hrvata V*, Zagreb 1975, s. 82-85. Obaveze vladara date u “Krunidbenoj zavjetnici” sadrže četiri tačke koje se mogu smatrati početnom osnovom koja će dovesti do formiranja Vojne granice - Krajine: § 1. *Kralj će za odbranu svoje Kraljevine Hrvatske držati u istoj kraljevini jednu hiljadu konjanika s mesečnom platom od tri dukata za svakog konjanika i dve stotine pešaka, i to tako da će te pešake i dve stotine konjanika slobodno voditi vrhovni kapetan njegova kraljevskog veličanstva ili ko drugi, kome to njegovo veličanstvo naloži, niti će se tome moći rečeni staleži i redovi ili ko drugi opirati; a ostalih osamsto konjanika podeliti će se među rečene staleže i redove prema časnom i doličnom stanju svakoga od njih. Ako pak njegovo veličanstvo naredi da se ti konjanici izvedu izvan kraljevine, dužni će biti samo prvi mesec služiti također za platu od tri dukata, a kad taj mesec mine, dobivaće onoliko plate koliko i drugi njima slični konjanici.* § 2. *Njegovo veličanstvo će držati na međi vojvodine Kranjske prema Hrvatskoj primeren broj vojnika.* § 3. *Njegovo veličanstvo će gradove i tvrđave u ovoj kraljevini pregledati i svim potrebnim ih opskrbiti.* § 4. *Uveravamo iste staleže i redove da će njegovo kraljevsko veličanstvo svekolike njihove privilegije, prava, slobode i zakone, Kraljevini Hrvatskoj i njezinim prebivaocima i žiteljima od prethodnih vladara nekad dane i podeljene, zajedno s njihovim starim hvale vrednim običajima nepovređeno uzdržati i potvrditi, niti će za svog života iste staleže i redove bez odbrane ostaviti, nego će njih i slavnu tu kraljevinu uvek, što bolje bude moguće, braniti i štiti, kako dolikuje najvećem i najboljem vladaru.*

¹⁰ Tade Smičiklas, *Povijest Hrvatske 1*, Zagreb 1879, s. 92-95. Pored *de facto* započetog pro-

Obaveze iznete u „Krunidbenoj zavjetnici“ zasnivale su se na pretpostavci da će ih sve ugovorne strane moći blagovremeno izvršavati, odnosno da će po 200 konjanika i pešaka finansirati bečki dvor, a 800 konjanika hrvatsko plemstvo. Međutim, kraljeve blagajne su postajale hronično prazne, dok je vlastela sa svojih opustelih imanja sve više ostajala bez prihoda. Na kraju, ostavši bez sredstava, hrvatsko plemstvo je bilo primorano da preda pogranične gradove na upravu austrijskim vojnim vlastima. Tako nastaju zasebne kapetanije u Hrvatskoj krajini (Senjska, Ogulinska i Hrastovička) i u Slavonskoj krajini (Koprivnička, Križevačka i Ivanička). Od 1568. ove krajine imaju samostalnu vojnu upravu, koja će dovesti do stvaranja Karlovačkog i Varaždinskog generalata.

S obzirom na to da je kraljevoj blagajni pretio bankrot, Beč proglašava svojevrsni moratorijum na dospelu obavezu prema hrvatskom plemstvu i krajiškoj vojsci, koja se u cilju štednje raspušta preko zime. Ali kako su dubioze postajale sve veće i veće, vojnici pribegavaju samonaplati - pljačkajući okolno stanovništvo, a neretko se odlučuju i na kolektivno dezerterstvo. Ovu situaciju koriste turske haramije, koje pustoše pogranična mesta i utvrđenja, koja nakon toga naseljavaju vlaškim stanovništvom predvođenim martolozima.

Tako se vlaška populacija *sine cure* našla između tri strane u sukobu – kao turski kolonisti kojima je obećana nagrada za vernost i kao protagonisti građanskog rata za nasleđe krune Sv. Ištvana (jer im podjednako prilaze oba pretedenta, pokušavajući ih pridobiti obećanjima i novcem). Na kraju su doseljeni Vlasi počeli između sebe ratovati za različite strane u sukobu - ne iz ubeđenja nego iz interesa, u prvom redu za novac i povlastice, držeći se principa „ko da više“.¹¹

Za nešto više od jedne decenije od Mohačke bitke, predeo između Save i Drave bio je gotovo opusteo. Krajevi između Kupe i Korane označavani su kao *desertum primum*, a oni od Ilove do Križevaca i Koprivnice kao *desertum secundum*.¹² Iz tih razloga Habsburzi počinju planirati svojevrsnu kolonizaciju stanovništva koje bi bilo voljno da brani državu, a kao nagradu za to bi dobilo napuštenu zemlju (u obliku lena) da je obrađuje. Računalo se da bi se na taj način pojačala ne samo odbrambena, nego i ekonomska snaga zemlje.

Između turskog i austrijskog dela Slavonije nije bilo utvrđene granice, tako da su brojna mesta zbog statusa „ničija zemlja“ ostala napuštena. Đurđevac je

cesa stvaranja Vojne granice, odluke „Cetingradskog sabora“ bile su i u funkciji jačanja samostalnog položaja Hrvatske unutar Ugarsko-hrvatskog kraljevstva. Prvi put je hrvatski sabor, premda ne sasvim jedinstven, doneo odluku suprotnu od ugarskog sabora. Smatra se da je ovim činom hrvatsko plemstvo pokazalo da vodi računa o hrvatskom suverenitetu i integritetu unutar zemalja krune Sv. Ištvana. Zapravo, Hrvatska je svoj dualni status, koji je imala sa Ugarskom, u novonastalim okolnostima zamenila „personalnom unijom“ sa Austrijom, koja će vremenom prerasti u „realnu uniju“.

¹¹ D. J. Popović, *op.cit.* s. 166-167. Kako bi omeli dalje naseljavanje vlašskog stanovništva u Slavoniju od strane Turaka, austrijski oficiri koriste prebegle Srbe da vrše upade u „Malu Vlašku“ i pale sela. Isto to čine i Turci, angažujući martolozu da vrše napade na sela u austrijskom delu Slavonije.

¹² Ibid, s. 170-171. Prema podacima s kraja XVI veka, na ovom prostoru bilo je oko 3000 poreskih domova.

bio poslednja austrijska, a Virovitica turska tvrđava, što je pretvorilo središni deo Slavonije od Drave do Save u prostor koji nije bio ni u čijoj nadležnosti i na kom ne važe nikakva pravila. Na napuštene predele slavonske ravnice ubrzo se naseljavaju Vlasi iz njenog turskog dela i počinju stupati u vezu sa svojim sunarodnicima na drugoj strani, kao i sa austrijskim vojnim komandama, nudeći im svoje usluge.¹³

A situacija u „Maloj Vlaškoj“ mogla bi se poistovetiti sa potpunom anarhijom. Zavedeni obećanjima i sa jedne i sa druge strane, „seljaci odbijaju plaćati bilo kakve dažbine, nikoga ne priznaju za gospodare, svuda se čuju samo ubistva, a nema suda ni sudije pošto caruju kolac, mač i puška“.¹⁴ Česte pobune vlašskog stanovništva, koji neretko ubija i sopstvene starešine, a kamo li komorske i spahijske službenike, trebalo je nekako primiriti konkretnim povlasticama koje bi isključivale nadležnost ne samo civilnih, nego i vojnih vlasti, jer, kako su se oni izjasnili - „nemaju ništa protiv cara, ali ne žele nikakvu drugu vlast nad sobom“.¹⁵

Nadvojvoda Ferdinand I obećao je 1538. upravo pristiglim Vlasima u Žumberak, Kranjsku i Štajersku da mogu bez ikakvih poreza dvadeset godina uživati zemlju, imati pravo na besplatno sledovanje soli i slobodno se baviti stočarstvom, a ukoliko se stave pod njegovu zastavu u borbi sa Turcima - od otete pokretne imovine mogu zadržati 2/3, dok bi 1/3 pripala carskoj blagajni, koja će taj novac upotrebiti za otkup zarobljenih Vlaha i za nagrađivanje onih koji se budu isticali u vojnoj službi. Međutim, nenaviknuti na komandu, nakon dve godine boravka u Kranjskoj i Štajerskoj, Vlasi donose odluku o povratku na „ničiju zemlju“. Do polovine XVI veka na prostoru severne Slavonije bilo je naseljeno oko 900 Vlaha pod oružjem (sa porodicama), predvođenih svojim vojvodama, što pretpostavlja da je već tada na tom prostoru broj vlaške populacije iznosio između četiri i pet hiljada.¹⁶

Početak sedamdesetih godina XVI veka bečki dvor donosi odluku da se pitanju preseljenja Vlaha pokloni veća pažnja, jer je redovne - plaćene vojske bilo sve manje, a i kad bi se ona organizovala postajala bi isuviše skupa po državnu blagajnu. Tako dolazi do seobe većinom Srba iz „Male Vlaške“ (*Parva Valachia*), koje su u početku bile individualne i sporadične, a kasnije kolektivne i organizovane uz pomoć vojnih vlasti i hrvatskog plemstva. O svim prelascima morao je biti informisan Ratni savet u Gracu, koji je određivao i zemljište na kojem će se useljenici nastaniti. U cilju brzih donošenja odluka za sedišta novih vojnih oblasti osnovani su 1579. Karlovački i 1595. Varaždinski generalat (koji su bili nadležni za Hrvatsku i Slavonsku krajinu).¹⁷

¹³ Aleksa Ivić, *Migracije Srba u Slavoniju tokom XVI, XVII i XVIII stoleća*, SKA – Etnografski zbornik 23, Subotica 1926, s. 15-16. Od druge polovine XVI veka slavonski Srbi se najčešće nazivaju „priebezi“ ili „predavci“, a od početka XVII veka „Vlasi“.

¹⁴ Radoslav Lopašić, *Slavonski spomenici za XVII vek*, Starine JAZU 30, Zagreb 1902, s. 175.

¹⁵ Slavko Gavrilović, *Iz istorije Srba u Ugarskoj i Slavoniji u XVIII veku*, Zbornik za istoriju 15, Novi Sad 1977, s. 7-50.

¹⁶ Radoslav Grujić, *Pakračka eparhija*, Novi Sad 1930, s. 10-15.

¹⁷ Slavko Gavrilović, *Naseljavanje Srba u Severnu Hrvatsku, Slavoniju i zapadni Srem (XV-XIX vek)*, Zbornik Matice srpske za istoriju 52, Novi Sad 1995, s. 21-39.

Nekako istovremeno s ovim aktivnostima otpočeo je i tzv. „Dugi rat“ (1593-1606) između Austrije i Turske, u toku koga je izvršeno najveće preseljenje vlašskog stanovništva iz turskog u austrijski deo Slavonije. Presudan uticaj na to imala je bitka kod Siska (1594), koja je označila početak kraja turske prevlasti i s kojom se vera u oporavak hrišćanske Evrope bila ponovo vratila. Nakon toga predznaci rasula Otomanske imperije postajali su sve izvesniji, a te slabosti uočilo je i vlaško stanovništvo, koje je do tada relativno dobro živelo u turskoj „okupacionoj zoni“.

Na brojnost migranata uticala je i odluka pravoslavnog episkopa Vasilija da pređe na austrijsku stranu 1595. godine, dok je dve godine kasnije nadvojvoda Ferdinand II (1578-1637) izdao zaštitno pismo za slavonske Vlahe, kojim je garantovao „oslobođenje od svih nameta, rabota i sličnih tereta“. Ubrzo potom se do kraja 1599. godine na prostoru Koprivničke, Križevačke i Ivaničke kapetanije uselilo još oko 3500 porodica vlašskog porekla.¹⁸

Upadi austrijske vojske na tursku teritoriju nastavljaju se i tokom narednih godina - sve do 1606. kada je zaključen mir u Žitvi (kod Komorana), kojim je uspostavljen *status quo*. Prilikom svakog napada krajišnika dolazi do paljenja martoloških sela, tako da se nakon izvedenih akcija sa vojskom povlači i izbeglo stanovništvo, koje se naseljava duž Vojne granice. Vlasi konačno započinju mirnije živeti, jer im austrijske vlasti upravnom kolonizacijom omogućuju izvesna stalna prava – pre svega knežinsku samoupravu, koja nije bila reciprocitet vojne obaveze. Otuda vojna administracija u krajiškim kapetanijama ovo stanovništvo počinje nazivati „freie Ratzen“.

Vlaške pridošlice, svesne svoga privilegovanog položaja, od samog početka nisu bile prihvaćene od strane hrvatskog i mađarskog feudalnog plemstva, koje je insistiralo na njihovom ukmećivanju i izjednačavanju u obavezama sa ostalim seoskim stanovništvom. Otpor vlastelina nije bio uslovljen samo uskraćivanjem feudalne rente, nego i zbog osećaja da će Beč iskoristiti doseljavanje Vlaha za promenu svojinskih odnosa nad zemljom.¹⁹ To potvrđuju i kasnije odluke hrvatskog i ugarskog sabora, kojima svi doseljenici (Rusi, Vlasi i Srbi) moraju plaćati plemstvu desetak - bez razlike da li imaju zemlju, kuću ili samo pokretnu imovinu. Mađarska Dijeta je na osnovu tzv. „Werböczijevog tripartituma“ donela 1587. godine odluku o raseljavanju Vlaha naseljenih između Balatona i Somogyvára, koji se od 1603. počinju takođe useljavati u Slavoniju.²⁰

U nastalim okolnostima, nove pridošlice dolaze u sve oštrije sukobe s ranije naseljenim Vlasima, jer se sve teže dolazi do slobodnog zemljišta, a i „radna mesta“

¹⁸ *Historija naroda Jugoslavije II*, Zagreb 1959, s. 689-690.

¹⁹ R. Lopašić, *Spomenici Hrvatske krajine*, knj. I (1479-1610), Zagreb 1884, s. 269-273. Reč je o patentu nadvojvode Ferdinanda II (*Patent Buch*), prema kom bi zemlja koja je bila napuštena više od četrdeset godina mogla ući u posed drugog lica pod uslovom da to lice vrši vojnu službu.

²⁰ Vladimir Stojančević, *Presek kroz istoriju srpskih seoba od XIV do početka XVIII veka*, Zbornik Matice srpske za istoriju 41, Novi Sad 1990, s. 7-24.

koja bi im obezbedila sigurnu platu već odavno su bila popunjena.²¹ Prinuđeni na „alternativna rešenja“, novopridošli Vlasi pokušavaju da putem mita i korupcije obezbede svoju egzistenciju. Tako su počeli da „daruju“ vojne zapovednike - dajući im veći deo ratnog plena, pa čak i deo prinosa sa zemlje, a neretko i deo zarade ukoliko bi bili primljeni u redovnu vojnu službu. Kako se „darivanje“ pretvorilo u običaj, visoki oficiri po kapetanijama nastojali su da sve kasnije pridošle Vlahe podvrgnu izravno svom zapovedništvu, stvarajući na taj način svojevrstne paravojne formacije. Zbog toga je neretko dolazilo i do žestokih sukoba između samih vojnih dužnosnika.²²

Kako bi malo primirili situaciju, hrvatski sabor donosi 1604. godine zakonski članak XIV kojim se vlaško stanovništvo naseljeno na imanjima Zrinjskih i zagrebačke biskupije oslobađa plaćanja desetka, a može koristiti bez naknade šume, pašnjake i vode. Osim toga, useljenici u Gomirju dobivaju od Zrinjskih besplatno barut, dok im nadvojvoda Ferdinand II uredbom iz 1605. dozvoljava slobodnu trgovinu oslobođenu carine i drumarine na potezu od Rijeke do Zagreba.

Međutim, pokazalo se da su svi ustupci i pokušaji kompromisnog rešenja bili uzaludni. Sabor je u nekoliko navrata oštro osudio ponašanje vojnih zapovednika i krajišnika, dok je požunska dijeta zakonskim člankom XXXIII iz 1618. optužila iste za „obesno ponašanje, zločine i pričinjenu štetu, zabranivši kapetanima da se mešaju u nadležnosti zemljišnih gospodara i slobodnih gradova“.²³ Kako se i dalje nastavilo sa vandalizmima između samih doseljenika i njihovih zapovednika, Beč donosi 1620. godine odluku da se vlaška populacija naseljena u Krajini izuzme iz jurisdikcije vojnih vlasti i stavi pod nadzor civilnih. Ova odluka saopštena je krajišnicima na zboru u Rovištu, jula 1623, na koju su oni burno reagovali, zaklinjući se da će prestati obrađivati dodeljenu zemlju i „radije izginuti“ i vratiti se nazad Turcima, nego se podvrgnuti vlasti hrvatskog plemstva.

Uvidevši da se problem vlaškog stanovništva ne može lako rešiti, vlada u Beču donosi odluku krajem 1624. o formiranju tzv. „Vlaške komisije“ čiji je zadatak bio da pokuša da izbalansira odnose između hrvatskog plemstva i krajišnika. Posebnim zaštitnim pismom od 15. novembra 1627. Ferdinand II u funkciji ugarskog kralja dozvoljava Vlasima da slobodno uživaju zemlju koja je po *kaducitetnom pravu*²⁴ u vlasništvu „*orszag-a*“ – odnosno države krune Svetog Ištvana. Ukoliko pak borave na imanjima na koja vlastela polaže nasledno pravo

²¹ Radovan Samardžić, Rajko L. Veselinović, Toma Popović, *Istorija srpskog naroda* III-1, Beograd 2000, s. 471. Broj neplaćenih krajišnika daleko je prevazilazio broj plaćenih, a njih je prema platnim spiskovima za 1630. bilo u Koprivničkoj i Ivaničkoj kapetaniji po 100 (od 500 i 300 koliko su ove kapitanije brojale vojnika), dok ih je u Križevačkoj kapetaniji bilo samo 7.

²² *Historija naroda Jugoslavije* II, *op.cit.* s. 694-696.

²³ Ferdo Šišić, *Hrvatski saborski spisi – Acta cominialia regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* V (1609-1630), Zagreb 1918, s. 671-675.

²⁴ *Hereditas caducus* – imovina (zemljište) bez pravnog naslednika, koje usled toga postaje državna svojina.

(*ius heredium*), vlastelinu će se dodeliti u zamenu drugo zemljište. No, i ova odluka je protumačena kao pokušaj ukmećivanja, odnosno vezivanja krajišnika za zemlju i na taj način nametanja feudalnih obaveza.²⁵

Talas nezadovoljstva se ponovo preneo duž čitave Vojne granice. Vojni zapovednici su tada u nekoliko navrata upozorili dvor da će, ukoliko se dogodi da se Vlasi vrate u turski deo Slavonije, granica ostati otvorena, a zemlja zapuštena, odnosno da će i vojna i privredna snaga carevine biti znatno oslabljena i ugrožena. Kako su državni interesi bili jači od staleških, na novosazvanom saboru u Rovištu u leto 1628. godine, kojem je prisustvovalo i oko 3400 Vlaha (uglavnom Srba) pod punom ratnom opremom (što bi se moglo tumačiti spremnih na pobunu u slučaju neispunjenja uslova), obećano im je da će ostati pod vojnom upravom i da će dobiti pravila u obliku statuta čime bi se regulisao njihov pravni položaj.

Hrvatski sabor je pokušao još jednom naredne godine rešiti tzv. „vlaško pitanje“ donošenjem posebnog zakona kojim bi se pravno rešio položaj novopridošlog stanovništva uključivanjem istog u okviru Hrvatskog kraljevstva (pod jurisdikciju bana i sabora), ali bez uspeha.

Nakon toga je Austrijska dvorska kancelarija u svom izveštaju caru od 30. septembra 1630. naglasila „veliki vojni značaj vlašskog stanovništva nastanjenog između Save i Drave, čiji je broj za poslednjih trideset godina toliko porastao da su oni postali čvrst bedem Vojne krajine protiv Turaka“. Na osnovu tog zaključka, car Ferdinand II je 5. oktobra 1630. doneo „Vlaški zakon“ (*Statuta Valachorum*) koji je važio za Varaždinski generalat, odnosno za Koprivničku, Križevačku i Ivaničku kapetaniju.²⁶

STATUTA VALACHORUM²⁷

MI FERDINAND II, MILOŠĆU BOŽJOM IZABRANI I UVEK UZVIŠENI CAR RIMLJANA I KRALJ NEMAČKE, MAĐARSKE, ČEŠKE, DALMACIJE, HRVATSKE, SLAVONIJE, NADVOJVODA AUSTRIJE, VOJVODA BURGUNDIJE, BRABANTA, ŠTAJERSKE, KORUŠKE, KRANJSKE, MARKGROF MORAVSKE, VOJVODA LUKSEMBURGA, GORNJE I DONJE ŠLESKE, WÜRTEMBERGA, KNEZ ŠVAPSKE, GROF HABSBURGA, TIROLA, KYBURGA I GORICE, ZEMALJSKI GROF ALZASA, ITD...

²⁵ R. Samardžić–R. L. Veselinović–T. Popović, *Istorija srpskog naroda*, op.cit. s. 463-464.

²⁶ Hodimir Sirotković, Lujo Margetić, *Povijest država i prava naroda SFR Jugoslavije*, Zagreb 1988, s. 93-94. *Statuta Valachorum* su ubrzo počela da se primenjuju i na prostoru Karlovačkog generalata. Takođe, odredbama „Vlašskog zakona“ bile su obuhvaćene sve konfesije, bez obzira na veroispovest stanovnika Vojne krajine.

²⁷ Jaroslav Šidak, *Historijska čitanka za hrvatsku povijest I*, Zagreb 1952, s. 134-143.

Vera Petrić, *Iz pravne istorije naroda Jugoslavije – odabrani izvori*, Beograd 1968, s. 72-75.

Sadržaj ove isprave dajemo na znanje svima onima na koje se ona odnosi. Otkako neizrecivom milošću Svevišnjega Boga uzdignuti na Naše najuzvišenije Veličanstvo upravljamo kormilom države, ništa nam nije preče niti draže nego da Naše brižne napore upravimo osobito na ono što bi moglo pridoneti širenju i jačanju hrišćanstva te na svaki način biti probitačno svim zemljama i narodima koji se pokoravaju vlasti Naše milosti i žezla. Upravo zato, čitavo područje Vlaha koji su se na temelju dopuštenja i milosti Naših prethodnika - blaženih Rudolfa II i Matije, rimskih careva i kraljeva Ugarske, doselili i već trideset godina imaju prebivalište u krajevima Našega Kraljevstva Slavonije, i Mi ih obdarujemo posebnom Našom i Naših zakonitih nasljednika kraljeva Ugarske Poveljom o zaštiti i upravi, usled daljnje brige Naše za korist, spokojstvo, sigurnost i održanje kako samih Vlaha, tako i čitave hrišćanske domovine, želeći također da ona bude od koristi i ostalima koji su podložni Našoj dobronamernoj upravi. Mi smo milostivo smatrali da oblasti Vlaha koji borave između Save i Drave, sledstveno sadašnjem stanju stvari i prilika, treba odrediti, propisati i dodeliti sledeće članke Zakona i Statuta, po kojima će oni od sada živeti i ravnati se, kako bi Naši posedi još više i snažnije bili utvrđeni i zaštićeni od Turaka - najljućih neprijatelja hrišćanskoga imena. Budu li ih se oni pridržavali kako u miru, tako i u ratu - jednako izvrsnom i vernom vojničkom službom i junaštvom, ponajviše mogu, pored porasta pravde i stege, obezbediti milost i blagoslov Svevišnjega i spasonosno očuvati ispravan način života prema valjanim hrišćanskim pravilima.

O ZASTUPANJU I VLASTI

Član 1

Svako selo Vlaha koje se nalazi između reka Save i Drave, neka ima svoga sudiju ili kneza, čoveka, dakako, kadra i podesna za obavljanje službe te vrste. Njega neka u mesecu aprilu izabere opština njegova sela na godinu dana, a o izboru neka se obavesti nadležna kapetanija.

Član 2

Kako čitava zajednica Vlaha boravi na području triju vrhovnih kapetanija - križevačke, koprivničke i ivaničke, tako neka se u svakoj kapetaniji zasebno bira i postavlja vrhovni sudija, sposoban i upućen u domovinske zakone. On neka zajedno s osmoricom izabраниh pomoćnika predsedava sudovima na svome području (kapetaniji) i u skladu s ovim Statutima vodi istragu i presuđuje u svim parnicama i sporovima. Izbor vrhovnog sudije i osmorice pomoćnika neka se obavlja u maju na dan Sv. Đorđa na način da se svi kneževi zajedno s dvojicom ili trojicom starešina ili pomoćnika iz svakoga sela sastanu na određenome mestu u svojoj kapetaniji i onde po propisu izaberu vrhovnog sudiju i osam pomoćnika za područje svoje kapetanije.

Vrhovne sudije i pomoćnici tako izabrani u svakoj kapetaniji neka se predlože generalu (u Varaždinskom generalatu) i on će ih u Naše ime potvrditi - ako za to ne postoje nikakve zakonske prepreke. Ako pak za to postoje neki zakonski razlozi, smesta će se dojaviti Nama. Iste vrhovne sudije neka svake godine, u vreme i na način kako je rečeno, kneževi i starešine sela slobodno uklone iz službe u svakoj kapetaniji. Ako se to bude smatralo svrsishodnim i ako to bude nalagala dobrobit i korist domovine, zadržat će se u istoj službi i general će ih iznova potvrditi na spomenut način.

Član 3

Počinitelje krivičnih dela protivnih javnome miru i napretku kao i drugih zločina kažnjivih smrtnim kaznama, kneževi su dužni smesta uhvatiti i izručiti vrhovnom kapetanu svoga područja. U međuvremenu neka pak vrhovni sudija sa svojim pomoćnicima smesta sprovede istragu kako bi se isti počinitelji, pošto budu proglašeni krivima za takvo krivično delo i zločin, predali Ratnom veću (u Gracu). Prema ustaljenome pravnom redu, tamo neka se ne kazne novčanom kaznom ili oduzimanjem dobara, već samo telesnom kaznom, prisilnim radom ili drugim kaznama.

Član 4

Krivce za lakše prekršaje neka kneževi zatvore u tamnicu dok se za njih prikladno ne pobrinu, odnosno dok se ne približi rok za izricanje presude. Tada neka stanu pred sud i neka se protiv njih pokrene postupak pridržavajući se onoga čega se po zakonu valja pridržavati.

Član 5

U dužnosti knezova neće ulaziti samo to da na svome području tačno znaju broj svih kuća i porodica kao i svih muških glava koje su starije od sedamnaest godina i da sve ove brojeve imaju popisati u katalogu, nego da vode punu brigu o njima i to da svaki starešina porodice prehranjuje u svojoj kući te iste muškarce koji su prevalili sedamnaestu godinu života.

Član 6

Ako bi se neko, preselivši se iz Turske, hteo nastaniti u jednoj od kapetanija, nužno je da to učini prethodno obavestivši vrhovnog kapetana. Ako bi pak Vlah, koji se već jednom zakonito nastanio u nekom mestu želeo promeniti boravište u istoj kapetaniji, dovoljno da o tome prethodno obavesti vrhovnog sudiju, pomoćnike i kneza.

Član 7

Kneževi moraju nastojati preduhitriti sve prestupe i krivična dela. Ako pak nekome od njih bude sudski dokazano da je počinio izdaju i da je sarađivao s krivcima u nekom prestupu, vrhovni sudija i pomoćnici će takvog kneza, kao nečasnoga, smesta razrešiti dužnosti, te ga, osim toga, zbog samoga čina i prema njegovim posledicama, jednako kazniti zasluženom kaznom. Ako se prosudi da težina krivičnog dela zaslužuje smrtnu kaznu, ustupiti će slučaj Ratnome veću, a u međuvremenu zakonito postaviti na položaj nekog drugog podesnoga kneza.

Član 8

Povrh toga, kneževi će biti dužni starati se da se kradljivci čim pre uhvate i predaju tamničaru. Stvari otuđene u krađi neka se pohrane kod vrhovnog sudije da bi potom, pridržavajući se onoga čega se po zakonu valja pridržavati, bile vraćene svojim vlasnicima.

Član 9

Svi zborovi i skupovi, izuzev onih koji će se zakonito održavati radi izbora kneževa, sudija i pomoćnika na gore navedeni način, zabranjuju se uopšte pod kaznom života. Ako bi pak koji nalagala preka potreba, neka se održi s dopuštenjem generala.

Član 10

Prilikom stupanja na dužnost sudije, pomoćnici i kneževi neka se zakunu živim Bogom, časnom Bogorodicom Devicom Marijom i svim svecima Božjim, dodajući povrh toga da će Nama i Našim naslednicima - zakonitim kraljevima Ugarske, generalu i vrhovnim kapetanima iskazivati vernost i poslušnost, da će otkrivati sve što je pogubno za državu i protivno dobrim običajima te da će svima i svakome ko bude pred njima parničio, bez obzira o kakvoj se osobi radi, ukloniti svaku molbu, dar, naklonost, ljubav ili mržnju, i da će u svim predmetima udeliti pravdu i presuditi u skladu sa svojim ovlašćenjima. Tako im pomogao Bog i svi Sveti.

O SUDSKOM POSTUPKU

Član 1

Svaki se sud mora održati uz prisutnost vrhovnog sudije i osmorice pomoćnika iz redova Vlaha, zakletih kako je gore spomenuto. Njima neka se povrh toga pridruži beležnik, i sam pod zakletvom. Odsutnost jednoga ili pak dvojice pomoćnika neka ne sprečava održavanje suda, no ako ni sam vrhovni sudija ne bi mogao biti prisutan na suđenju, neka na njegovom mestu predsedava pomoćnik najbliži po redu.

Član 2

Dužnost je sudija da zajedno s pomoćnicima unapred utvrde sudbene dane tako da rokovi poziva i odziva na sud ne prelaze petnaest dana. Uvek neka treći poziv bude konačan.

Član 3

Optuženik će se na tužiteljev zahtev pozvati na sud, a ako nije pravovaljano i zakonito pozvan, tada se nije dužan ni odazvati.

Član 4

Ako se optuženik koji je tri puta zaredom pozvan ne bi pojavio, neka se protiv njega pokrene postupak radi neposlušnosti. Konačna odluka i pravda neka idu u prilog tužitelju, a sam neposlušnik neka se kazni novčanom kaznom.

Član 5

Prilikom poziva na sud neka se za prvi pečat plati pedeset ugarskih kruna, za drugi dvostruko, a za treći trostruko. Kad se okonča parnica i odredi novčana kazna, neka se naplati u tri dela – prva dva za sudiju i pomoćnike, a treći za pobjedničku stranu.

Član 6

Ne dopuštaju se nikakvi odgodni sudski prigovori izuzev zakonskih smetnji, a što se tiče ostaloga, postupak neka bude u svemu pojednostavljen i neka se poštuje oblik redovnog suda. Zato neka se počinjeno delo i krivica optuženika celovito razmotri i prosudi sledstveno iznesenim i dokazanim. Na kraju, odluke i presude u parnicama koje nisu posebno navedene u ovim Statutima, neka se donesu u skladu s zakonima kraljevstva.

Član 7

Prilikom svedočenja neće se po slovenskom običaju zaklinjati na dušu nekog drugog, nego će svako biti ispitivan o onome što je video i svedočiti pod zakletvom. Zadatak sudije i pomoćnika je da odredi čiji su dokazi bolji.

Član 8

Nikome se ne dopušta položiti zakletvu ukoliko se nije pričestio.

Član 9

Unutar deset dana od donošenja presude, dopušteno je na sučevu presudu uložiti žalbu generalu. Ako do toga ne bi došlo, po isteku neproduživih rokova presuda postaje pravomoćna. Onaj ko ulaže žalbu, obavezan je unutar mesec dana započeti, a unutar druga dva meseca okončati žalbeni postupak. Ako se od navedenih rokova odstupi, smatra se da su strane u postupku odustale od žalbe i neka se izvrši presuda. Onaj pak ko uloži žalbu kako ne valja, kazniće se novčanom kaznom.

Član 10

U slučaju da nikakve žalbe ne budu uložene, neka po isteku desetoga dana kneževi ili jedan od pomoćnika pristupe izvršenju presude. Oni pak koji bi se odbili pokoriti izvršenju, neka se kazne onom kaznom koja im je izrečena za krivično dela, a ako bi težina otpora to iziskivala, neka se pošalju Ratnome veću te će se tako izvršiti presuda.

O POSEDOVANJU I UŽIVANJU DOBARA

Član 1

Svako naseljeno mesto neka se omeđa tačno određenim granicama.

Član 2

Ako bi neko s nekim pogodio kupovinu žita koje je još uvek na polju ili neke druge pokretne imovine i kupac to može dokazati s dva ili tri svedoka, ugovor neka bude valjan.

Član 3

Ukoliko neko želi prodati, založiti ili na nekoj drugoj osnovi ili iz nekog drugog razloga dati drugome kuću, polje i drugo zemljište, nužno je da to učini pred knezom i dva ili tri svedoka - u protivnom ugovor neka nema snagu.

Član 4

Ako neko ne može doći na svoje zemljište nego preko polja svoga suseda, ima pravo hodati i voziti se, ali neka štedi susedovo polje koliko god može.

Član 5

Ako bi neko založio drugome svoju imovinu na određeni rok, a nakon isteka toga roka ne bi isplatio dug, neka ga tada knez na zahtev verovnika opomene da otkupi zalog. Ako to ne bi učinio unutar tri meseca, neka isti knez s dvojicom ili trojicom

seoskih starešina proceni zalog. Od toga iznosa neka se isplati verovniku dug zajedno s kamatama, a ostatak neka se vrati vlasniku zaloga.

Član 6

Onaj ko se koristi tuđom imovinom suprotno sporazumu i volji vlasnika i na njegovu štetu, dužan je na temelju sudske odluke o pravednoj proceni štete nadoknaditi istu vlasniku stvari.

Član 7

Testamentarne odluke neka se sastavljaju u prisustvu kneza i četvorice ili petorice verodostojnih svedoka ili u prisustvu sveštenika i dvojice ili trojice isto tako verodostojnih svedoka. Ipak, uvek neka se dovede beležnik ili dvojica drugih zakonitih svedoka umesto njega.

Član 8

Premine li otac porodice bez dece, porodicom neka upravlja najstariji brat ili najbliži rođak zajedno s udovicom. Ako bi pak preminuli, pored udovice, ostavio za sobom i decu, na čelu porodice neka bude ista udovica zajedno sa tutorima ili starateljima, te neka najmlađe dete, bez obzira na pol, jednakopravno s ostalima uživa nasledstvo.

Član 9

Svakome od Vlaha, kao i ostalim žiteljima Kraljevstva, u skladu sa (važećim) zakonima Kraljevstva i kraljevskim odlukama, neka bude slobodno i dopušteno po volji prodavati i kupovati, uvoziti i izvoziti volove, konje, krave, ovce, koze, svinje, vino i žitarice svake vrste unutar i izvan područja svoje kapetanije.

O PRIVATNIM I JAVNIM KRIVIČNIM DELIMA

Član 1

Svaku krađu stvari čija vrednost ne prelazi trideset, ili ako je krađa počinjena s provalom - dvadeset ugarskih kruna, vrhovne sudije neka kazne okovima ili javnim radom. Počinitelji težih krađa neka se pošalju Ratnom veću, gde se moraju kazniti telesnim, a ne novčanim kaznama.

Član 2

Isto tako, ako bi neko bio dva ili tri puta uzastopce uhvaćen u krađi, a vrednost stvari ukradenih u tim krađama prelazi četrdeset kruna, neka se i on preda Ratnome veću da ga kazni telesnom kaznom.

Član 3

Ako bi neko uz primenu sile ukrao ili oteo drugome njegovu stvar, neka nadoknadi oteto s učinjenom štetom, te neka plati kaznu od četiri, ili po odluci sudije najviše deset ugarskih kruna. Ako bi pak (krađu i otimačinu) izvršio uz primenu sile - ne nanevši (žrtvi) pri tome smrtonosne povrede, mora platiti veću novčanu kaznu, ali najviše do sedamnaest kruna. Ako bi krivac bio slabijeg imovnoga stanja (i ne može nadoknaditi štetu) neka se kazni zatvorom ili javnim radom ili drugom sličnom kaznom.

Član 4

Ako bi čija stoka ili životinje učinili štetu drugome, neka tu štetu procene susedi i neka je nadoknadi vlasnik životinja. U međuvremenu onaj koji je pretrpeo štetu neka slobodno zadrži životinju koja je učinila štetu dok mu se šteta ne nadoknadi. Zadrži li pak neko tuđe životinje i nakon procene i isplate štete, dužan je platiti kamatu.

Član 5

Ako bi neko zlonamerno izudarao ili ubio tuđu stoku koja je počinila štetu, nakon nadoknade štete koju je sam pretrpio, dužan je podmiri štetu vlasniku životinja, ali i neka se kazni zbog zlonamernosti.

Član 6

Krivac u svađama i prepirkama koje za posledicu imaju prolivanje krvi, neka plati pet, ili po odluci suda i više, no najviše osam ugarskih kruna, te ozleđenome troškove i štetu, kao i dužnu naknadu lekaru. Krivac pak u svađi koja se okončala bez prolivanja krvi - samo sa znakovima modrica zadobijenih udarcima, neka plati polovinu ili celu ugarsku krunu, odnosno najviše četiri krune. Takođe, i ona lica koja pruže povod za takve svađe i prepirke, neka plate polovinu jedne, odnosno najviše tri ugarske krune. Ipak, kao i u trećem članu, sud neka bude ovlašćen, umesto na spomenute globe, krivca osuditi i na druge telesne kazne zavisno od osobe ili pričinjenog dela.

Član 7

Ukoliko nakon takvih svađa i prepirki oštećena stranka ne podigne tužbu kod sudije zbog nanesene povrede, sudija će protiv krivaca službeno sprovesti istragu te postupati u zavisnosti od veličine počinjenog dela.

Član 8

Zatečeni u bludničenju, kao i same bludnice, neka se na nekoliko dana kazne okovima na hlebu i vodi ili javnim radom. Preljubnici pak i silovatelji neka se predaju Ratnome veću da im sudi i kazni ih telesnom kaznom.

Član 9

Sinove koji su neposlušni ili se još teže ogreše o roditelje, neka sudije, zavisno o težini počinjenog dela, kazne tamnicom ili sličnim kaznama, odnosno, ako bi sudije krivično delo smatrali tako teškim, neka se predaju Ratnome veću. Ako je pak krivnja sinova lakša, neka se protiv njih ne vodi sudski postupak bez optužbe roditelja.

Član 10

Novčane globe neka budu namenjene za plate sudija i ostalih službenika, kao i za druge troškove suda. Tamničaru nije dopušteno zahtevati više od dvadeset i pet kruna po zatvoreniku.

O VOJNIM DUŽNOSTIMA

Član 1

Vlasi koji služe u vojsci neka poput ostalih naših plaćenika u svemu potpadnu pod vojno pravo i neka verno otpravljaju svoje dužnosti. To važi i za ostale koji, premda ne dobivaju platu, jednako tako obavljaju vojničke dužnosti i zbog toga uživaju povlastice.

Član 2

Vojvode neka budu vojnici besprekorna vladanja, neporočna života i slobodni od svake sumnje u postojanje krivnje. Ako bi ipak slučajno bili osumnjičeni zbog zločina bilo koje vrste ili bi čak bili optuženi zbog zlodela, neka se takvi predmeti ispituju pod nadzorom kapetana ili potkapetana i njihovih vojnih službenika, među kojima neka uvek bude nekoliko, a najmanje trojica ili četvorica vojvoda. Krivce neka, već prema tome što im se čini primerenim, ili kazne zasluženom kaznom ili ih upute dalje na Ratno veće.

Član 3

Isto tako, ako bi vojvode među svojim haramijama imale koga krivog ili optuženog za kakav zločin, neka ga također sudski ispita kapetan ili potkapetan s vojnim službenicima i trojicom vojvoda. Ako bi krivično delo bilo lakše, neka krivce kazne u zavisnosti od počinjenog dela, a radi li se o težim delima, neka ih predaju Ratnome veću.

Član 4

Sve svađe i prepirke koje se ne tiču zemljišta i drugih nepokretnih dobara, a koje bi se zametnule između vojvoda, haramija i drugih plaćenih vojnika, neka se na propisan način istraže i prekinu. Presudu oko zemlje i drugih nepokretnih dobara, donose isključivo sudije s pomoćnicima.

Član 5

Umesto vojvoda, barjaktara ili drugih vojnih službenika koji preminu ili su sudskim putem odstranjeni iz službe, seoska opština će generalu predložiti druge zaslužne osobe.

Član 6

Vojvode će vojnicima graničarima i krajišnicima isplaćivati dohotke i plate.

Član 7

Iako se čitava zajednica Vlaha posvetila prvenstveno ratnim i vojnim poslovima, pa zbog toga uživa posebne povlastice, svi su oni - bili plaćenici ili ne, dužni svake godine krčiti šume između Save i Drave ostavljajući samo neophodnu stražu u utvrđenjima. Tako će svojim radom pripomagati izgradnji tvrđava koje treba podići za njihovu odbranu, a sve sumnjive radnje i spletkarenja neka se iskreno dojavu Nama ili Našem generalu.

Član 8

Osim plaćenih vojnika, i svi ostali Vlasi koji ne primaju platu dužni su obavljati vojne dužnosti, danonoćnim stražama neprestano štititi i čuvati granice domovine u sve tri kapetanije kako bi svakom neprijatelju hrišćanskoga imena bio onemogućen pristup.

Član 9

Pojavi li se u neko doba kakav napad ili sumnja u veće pokrete, neka svi Vlasi, koliko god ih ima, iz svih kapetanija, pa čak i mladići ispod osamnaest godina, smesta budu pripravnici udruženim snagama sa svih strana proterati Turke po cenu života i prolivanja krvi. Zato će se, na vojnički znak koji im general uputi, podići i za dva, a najviše tri sata, pod punom ratnom opremom na jednom mestu okupiti - uvek barem šest ili sedam hiljada vlaških vojnika, dok im se i oni koji su udaljeniji ne uzmognu pridružiti, ili se prema naredbi generala - okupiti na nekom drugom mestu.

Član 10

Ako (Vlasi) budu odvedeni (u borbu) protiv neprijatelja izvan Krajine, boraviće bez plate u pokrajinama napadnutim Turcima četrnaest dana, a u drugim pokrajinama osam dana. Posle isteka vremena primaju platu poput ostalih.

Član 11

Kako su plaćeni (Vlasi) malobrojni, i najveći deo ne prima platu, vojne vlasti će svima njima, bili ovoga ili onoga položaja, blagovremeno i u dovoljnoj količini davati olova za pravljenje kugli i puščanoga praha, kao što je i do sada bio običaj.

Stoga svima i svakome od Naših pomoćnika i službenika, a osobito Našem Ratnom veću te sadašnjim i budućim generalima Slavonske krajine Našega Kraljevstva, kao i vrhovnim kapetanima i svima drugima Našim vojnim službenicima, dobronamerno poveravamo i nalažemo da dopuste da zajednica Vlaha koja boravi između Save i Drave, u skladu sa Našom voljom i voljom Naših zakonitih naslednika kraljeva Ugarske, mirno i bez ikakve poteškoće, zapreke i uznemiravanja koristi, ubire plodove i uživa gore navedene članke Zakona i Statuta, da ih se pridržavaju i da ništa ne pokušavaju ili čine suprotno njihovome sadržaju i smislu, odnosno da ne dopuštaju da to iko na bilo koji način pokuša ili učini, ukoliko žele izbeći Naš gnev i najoštriju kaznu od strane Nas ili Naših naslednika...

Dano u Regensburgu, gradu Našem i gradu Svetog Rimskog Carstva, petoga dana meseca oktobra godine Gospodnje hiljadu šest stotina i tridesete, dvanaeste godine Našega vladanja u Rimskom Carstvu, trinaeste u Ugarskoj i ostalim zemljama, četrnaeste pak u Češkoj. Ferdinand II, vlastitom rukom.

*

Suštinu „Vlaškog zakona“ čini svojevrsni personalni i teritorijalni partikularizam, koji je „narodu Vlaha naseljenom između reka Save i Drave“ omogućio izbornost lokalnih organa vlasti (kneževa i sudija, kao predstavnika izvršne i zakonodavne vlasti), što je više nego dovoljan argument da se *Statuta Valacharum* smatraju temeljnim aktima o pravu vlašskog stanovništva na unutrašnju autonomiju.

Nosioci vlasti imali su određena ovlašćenja koja su bila predmet upravnog, parničnog i prekršajnog postupka (koji je bio limitiran do određenog novčanog iznosa), dok su u krivičnom postupku dobili pravo samo na sprovođenje istrage. Na odluke autonomnih sudskih organa dozvoljeno je pravo žalbe kapetaniji i apelacija generalatu. Za sve ostale protivpravne i deliktne radnje merodavno je bilo Ratno veće u Gracu, koje primenjuje „pozitivne zakone kraljevine“ (*secundum Regni Iura*).

Krajišnicima je garantovana sloboda trgovine, otuđivanje imovine i nasleđivanje iste. Međutim, iako su na izgled date brojne slobode i zasebna prava, unutar takve autonomije Vlasima se najstrože zabranjuje da – pod pretnjom smrtne kazne, samoinicijativno sazivaju skupove, čime se zakonodavac preventivno zaštitio od „prava naroda na pobunu“.

Značaj *Statuta Valacharum* ogleda se u tome što predstavljaju prvi javnopravni dokument koji se bavi pravima građana unutar Vojne granice/Krajine. Želja zakonodavca da kodifikuje i pravno normira odnose unutar vlaške zajednice samo je delimično uspela. Naime, Statuti nisu uklonili sporove između vojnih i civilnih vlasti i vlašskog stanovništva - zbog kojih su zapravo i napisani, nego su ih još više produbili. S pravne strane, vlaškom stanovništvu se uvek moglo osporiti vlasništvo nad zemljom, jer je bilo uslovljeno vršenjem vojne službe. Već naredne godine po donošenju Statuta, krajišnici prestaju s plaćanjem dacija najvišim vojnim vlastima, dok oficiri po kapetanijama i dalje nastavljaju s uzimanjem harača i mita i mešanjem u lokalne prilike vlaške zajednice, što dovodi do novih sukoba i pobuna.

LITERATURA:

Gavrilović, S., *Iz istorije Srba u Ugarskoj i Slavoniji u XVIII veku*, Zbornik za istoriju 15, Novi Sad 1977

Gavrilović, S., *Naseljavanje Srba u Severnu Hrvatsku, Slavoniju i zapadni Srem (XV-XIX vek)*, Zbornik Matice srpske za istoriju 52, Novi Sad 1995

Historija naroda Jugoslavije II, Zagreb 1959

Ivić, A., *Migracije Srba u Slavoniju tokom XVI, XVII i XVIII stoleća*, SKA – Etnografski zbornik 23, Subotica 1926

Klaić, V., *Povijest Hrvata* V, Zagreb 1975

Lopašić, R., *Slavonski spomenici za XVII vek*, Starine JAZU 30, Zagreb 1902

Lopašić, R., *Spomenici Hrvatske krajine*, knj. I (1479-1610), Zagreb 1884

Mažuran, I., *Popis naselja i stanovništva Slavonije 1698. godine*, Osijek 1988

Mirdita, Z., *Vlasi – polinomičan narod*, Povijesni prilozi 33, Zagreb 2007

Petrić, V., *Iz pravne istorije naroda Jugoslavije – odabrani izvori*, Beograd 1968

Popović, J. D., *Srbi u Vojvodini* 1, Novi Sad 1990

Radoslav Grujić, *Pakračka eparhija*, Novi Sad 1930

Samardžić, R., Veselinović, L. R., Popović, T., *Istorija srpskog naroda* III-1, Beograd 2000

Sirotković, H., Margetić, L., *Povijest država i prava naroda SFR Jugoslavije*, Zagreb 1988

Smičiklas, T., *Povijest Hrvatske* 1, Zagreb 1879

Stojančević, V., *Presek kroz istoriju srpskih seoba od XIV do početka XVIII veka*, Zbornik Matice srpske za istoriju 41, Novi Sad 1990

Šidak, J., *Historijska čitanka za hrvatsku povijest* I, Zagreb 1952

Šišić, F., *Hrvatski saborski spisi – Acta cominialia regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* V (1609-1630), Zagreb 1918

STATUTA VALACHORUM - LEGAL ASPECTS OF THE CREATION OF THE MILITARY BORDER - KRAJINA

SUMMARY: The paper analyzes the historical circumstances that led to the formation of the Military border - Krajina, particularly migration and other Serbian Vlach population of the Balkan Peninsula, the area of Slavonia and Croatia, as well as their privileges they had under the Turkish "occupation zone", and after defection in the works under Austrian rule. In considering the legal status of this population of special significance is the so-called. "Vlach law" (Statuta Valachorum), which was in force in the area of Military border - Krajina and thus allow the territory a sort of legal autonomy.

KEY WORDS: Military border - Krajina, martolozi - krajisnici, Vlachs, Ferdinand II of Habsburg, Statuta Valachorum.